

Ερευνητικό πρόγραμμα: «Οικονομία, περιβάλλον και τοπίο στον ιστορικό χρόνο της Κύπρου»

Ένας διαδραστικός χάρτης που μας ταξιδεύει στην
Οθωμανική Περίοδο της Κύπρου

Του **Κωστή Πιτσιλλούδη**

Το πρόγραμμα με τίτλο: «Οικονομία, περιβάλλον και τοπίο στον μακρύ ιστορικό χρόνο της Κύπρου: Μία συνδυαστική προσέγγιση με τη χρήση σύγχρονων εφαρμογών γεωπληροφορικής», συνδυάζει τις ιστορικές πηγές με την τεχνολογία και σκοπό έχει να μας φέρει σε επαφή με την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας στην Κύπρο. Επιστημονικός υπεύθυνος του προγράμματος είναι ο καθηγητής Χρίστος Χαλκιάς.

Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται από το Ίδρυμα Σύλβιας Ιωάννου και βασίζεται σε τρεις κύριες ιστορικές πηγές. Η πρώτη ιστορική πηγή στηρίζεται στην οθωμανική περιουσιολογική απογραφή του 1832/33. Η δεύτερη είναι ο χάρτης του Χοράτιο Χέρμπερτ Κίτσενερ (1883), ο οποίος αποτελεί την πρώτη με σύγχρονους όρους επιστημονική χαρτογράφηση της Κύπρου με τη μέθοδο της τριγωνομετρίας. Η τρίτη πηγή είναι η πρώτη οθωμανική απογραφή (1572), η οποία έγινε με βάση τη φορολογήσιμη αγροτική παραγωγή που είχαν οι οικισμοί της Κύπρου, οι οποίοι ανέρχονταν σε 941. Το πρόγραμμα έχει αντλήσει υλικό και από ενετικές απογραφές (1489 - 1571), από το χάρτη του Λεωνίδα Αιτάρ (1542), αλλά και από τις απογραφές των Άγγλων κατά τον ύστερο 19ο αιώνα μέχρι τον 20ό.

Ο συντονιστής της ιστορικής έρευνας του προγράμματος και διδάσκων Οθωμανικής Ιστορίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, δρ Αντώνης Χατζηκυριάκου, σε δηλώσεις του στη «Χαραυγή», ανέλυσε τα ευρήματα που έχουν προκύψει. «Το πρόγραμμα ασχολείται με ιστορικό υλικό της Ενετικής Περιόδου και

Ένα άκρως ενδιαφέρον
ερευνητικό πρόγραμμα
του Χαροκόπειου
Πανεπιστημίου

Παράλληλα με την έρευνα, η οποία θα ολοκληρωθεί τον τρέχοντα μήνα, ετοιμάζεται διαδικτυακή πύλη στην οποία θα διατίθενται ελεύθερα τα δεδομένα της απογραφής του 1832/33. Ο χρήστης θα μπορεί να δει τα δεδομένα αυτά σε σχέση με το χάρτη του Κίτσενερ, ο οποίος κατέγραψε το αγροτικό και αστικό τοπίο της Κύπρου μισό αιώνα μετά. Θα έχει ακόμα τη δυνατότητα να γνωρίσει τους οικισμούς της περιόδου αυτής, την οικονομική τους παραγωγή και την ιδιοκτησία της γης, των κτιρίων και των ζώων, τους υδάτινους πόρους, τα αρδευτικά έργα (υδραγωγεία, δεξαμενές). Για παράδειγμα, μέσω των ψηφιακών εφαρμογών του προγράμματος εντοπίστηκε η δεξαμενή που κατασκεύασε ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός στο πλαίσιο των αρδευτικών έργων στο τσιφλίκι του Στροβόλου.

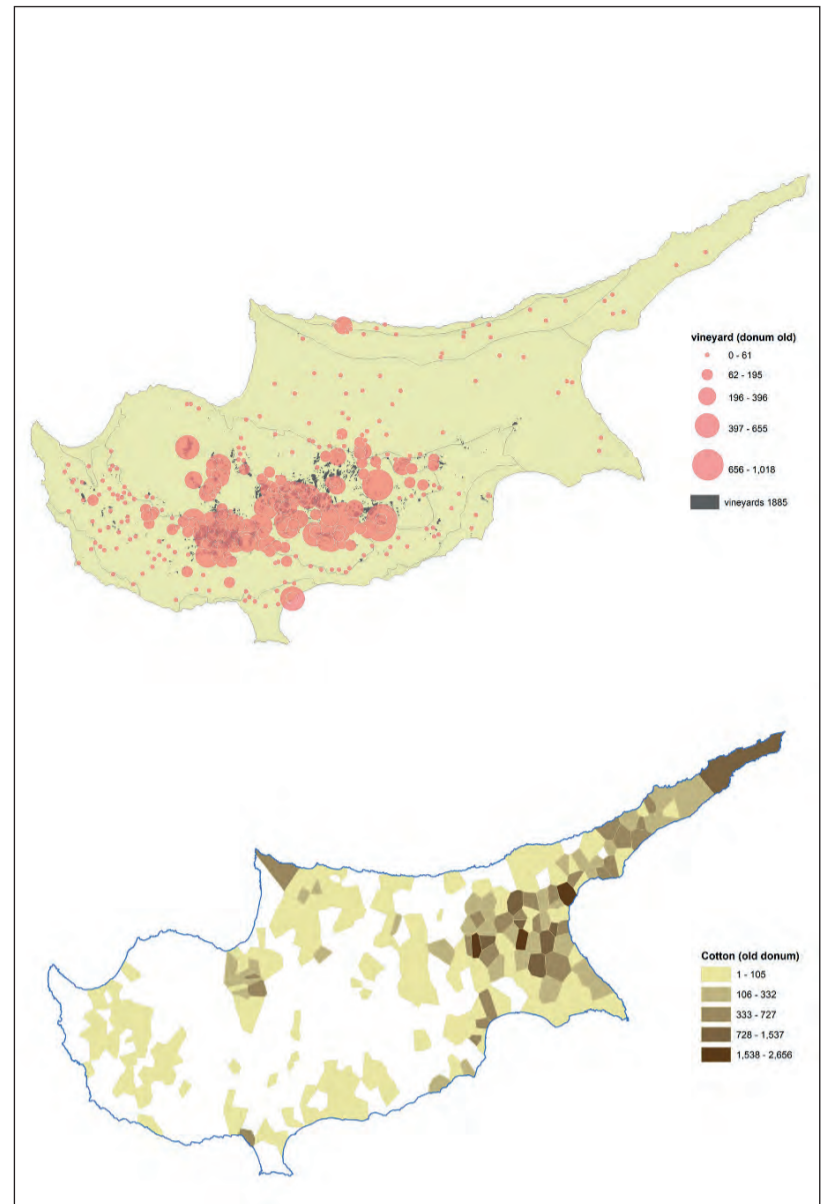
**Η μετανάστευση από
την Κύπρο ήταν ένα
συχνό φαινόμενο κατά
τον 18ο και 19ο αιώνα**

φθάνει μέχρι τον 20ό αιώνα. Με το συνδυασμό των πηγών, μπορούμε να εξετάσουμε εις βάθος την οικονομία, το περιβάλλον και το τοπίο της Κύπρου σε τρεις διαφορετικές περιόδους. Από την έρευνα προκύπτουν ενδιαφέροντα συμπεράσματα αναφορικά με τον πληθυσμό, την οικονομία, αλλά και τις διαθέσιμες πηγές ύδρευσης», ανέφερε.

Εξήγησε ότι η περιουσιολογική απογραφή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας του 1832/33 έγινε γιατί η Κύπρος αντιμετώπιζε εκείνη την περίοδο κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα που μείωσαν σημαντικά τα φορολογικά έσοδα. «Αποτέλεσμα των προβλημάτων αυτών ήταν η μετανάστευση, η φοροαποφυγή ή και η φοροδιαφυγή», σχολίασε.

Σημείωσε ότι η μετανάστευση από την Κύπρο ήταν ένα συχνό φαινόμενο κατά τον 18ο και 19ο αιώνα λόγω της υπερφορολόγησης. Το μεγαλύτερο μέρος των φόρων κατέληγε στα χέρια των ντόπιων αξιωματούχων, χριστιανών και μουσουλμάνων. Πρόσθεσε ότι οι Κύπριοι μετανάστευαν σε άλλες οθωμανικές περιοχές, κυρίως προς τα νοτιοανατολικά παράλια της Ανατολίας (Αδανα, Μερσίνη) και τη Συρία.

«Αυτή η μαζική φυγή μείωνε τα φορολογικά έσοδα, τα οποία ήταν υπεύθυνη η Κοινοτική Οργάνωση των χριστιανών να μαζεύει. Η Υψηλή Πύλη έστειλε μήνυμα στους Οθωμανούς αξιωματούχους να εντοπίσουν τους μετανάστες Κυπρίους και να τους προτείνουν να επιστρέψουν προσφέροντάς τους φοροαπαλλαγές ως κίνητρο. Ο λόγος δεν είναι μόνο η απώλεια φορολογικών προσόδων, αλλά και η απώλεια εργατικών χεριών σε μια οικονομία καλλιεργειών

εντατικής εργασίας. Σε δεύτερο χρόνο η Οθωμανική Αυτοκρατορία αντιδρούσε με την αλλαγή του τρόπου διοίκησης της Κύπρου, της συλλογής των φόρων, αλλά και της κατανομής της εξουσίας», υπογράμμισε.

Ένας άλλος τρόπος φοροαποφυγής, τόνισε ο δρ Χατζηκυριάκου, ήταν οι εξισλαμισμοί, η δουλεία σε τσιφλίκια ή σε μοναστήρια, ή ακόμη και το καθεστώς του προστατευόμενου σε ευρωπαϊκά προξενεία που είχαν έδρα στην Κύπρο. Όλες αυτές οι κατηγορίες δεν πλήρωναν φόρο και άρα, μαζί με τη μείωση του πληθυσμού λόγω της μετανάστευσης, αυξανόταν το αναλογικό φορολογικό βάρος για τους υπόλοιπους.

Επεσήμανε ότι το 1832 αυξήθηκε η αναλογία των μουσουλμάνων έναντι των χριστιανών, η οποία συνήθως ήταν 2:1. Όταν άλλαζε αυτή η αναλογία, η οθωμανική γραφειοκρατία γνώριζε ότι υπήρχε πρόβλημα στην Κύπρο.

«Η Οθωμανική Αυτοκρατορία προχώρησε στην περιουσιολογική απογραφή του 1832-33 για να καταγράψει τα οικονομικά δεδομένα

της Κύπρου και αποτελεί μια μοναδική πηγή όχι μόνο για την κυπριακή ιστορία, αλλά και την οθωμανική ιστορία γενικότερα αφού τέτοιου είδους απογραφή υπάρχει μόνο στη Θεσσαλονίκη και την Καισάρεια».

Όσον αφορά την απογραφή του 1572, ο δρ Χατζηκυριάκου γνωστοποίησε ότι έχει ήδη τύχει επεξεργασίας από τον ίδιο σε ερευνητικό πρόγραμμα του Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας στο Ρέθυμνο. «Συνδυάζουμε το υλικό του 1572 με τις άλλες δύο πηγές για να πάρουμε μια εικόνα των τάσεων στην κυπριακή οικονομία στον μακρύ ιστορικό χρόνο», δήλωσε.

Τόνισε ότι ένα από τα πιο ενδιαφέροντα στοιχεία που προκύπτουν από το πρόγραμμα είναι οι τρόποι διαχείρισης των υδάτινων πόρων. «Χρησιμοποιώντας τα εργαλεία των Συστημάτων Γεωγραφικών Πληροφοριών, που είναι σύγχρονες εφαρμογές πληροφορικής, μπορούμε να χαρτογραφίσουμε και να συσχετίσουμε τα ιστορικά δεδομένα με τη γεωγραφία. Μπορούμε να δούμε για παράδειγμα ποιους οικισμούς παράγουν βαμβάκι, σιτάρι, ή αμπέλια και σε ποια ποσότητα», πρόσθεσε. Ο δρ Χατζηκυριάκου παρατήρησε επίσης ότι το περιβάλλον της Κύπρου διαφοροποιήθηκε δραματικά τους τελευταίους τρεις αιώνες. «Το τότε περιβάλλον και το κλίμα ήταν εντελώς διαφορετικά από το σημερινό, οπότεν έχουμε και διαφορετική οικονομική παραγωγή. Το βαμβάκι, παραδείγματος χάρη, είναι πολύ δύσκολο να παραχθεί σήμερα στην Κύπρο γιατί χρειάζεται άφθονο νερό, ενώ πριν 180 χρόνια η καλλιέργεια του βαμβακιού στην Πάφο, στη Μεσαορία και στη χερσόνησο της Καρπασίας, ήταν από τις πιο σημαντικές οικονομικές δραστηριότητες», δήλωσε.

Εκπαιδευτικά προγράμματα για το ευρύτερο κοινό και τα σχολεία

Σύμφωνα με τον ακαδημαϊκό δρ Αντώνη Χατζηκυριάκου, μία άλλη διάσταση του προγράμματος είναι ο σχεδιασμός εκπαιδευτικών προγραμμάτων και υλικού που θα επιτρέψει την επικοινωνία των αποτελεσμάτων της έρευνας με το ευρύτερο κοινό και τα σχολεία.

«Ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί με δύο τρόπους. Ο πρώτος αφορά το σχεδιασμό εφαρμογής για κινητά τηλέφωνα και ταμπλέτες με τις οποίες οι χρήστες μπορούν να δουν το χάρτη του Kitchener ως

χαρτογραφικό επίπεδο και να δουν τι υπήρχε στις περιοχές και στους οικισμούς το 1882.

Όσον αφορά τον δεύτερο τρόπο, έχουμε μία ερευνητική ομάδα αποτελούμενη από τη Δέσπω Πασιά και την Εύη Τσελίκα, η οποία έχει σχεδιάσει εκπαιδευτικά προγράμματα και εκπαιδευτικές δραστηριότητες για μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και φοιτητές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, αλλά και για το ευρύτερο κοινό. Επίσης, ετοιμάζουμε και μία

δεύτερη εφαρμογή που εστιάζει στην περιοχή του Πεδιαίου ποταμού και τον περίξ αυτού οικισμών με τίτλο «Ο ποταμός μιλά», η οποία θα προτείνει διάφορες δράσεις που θα επιτρέπουν την εξοικείωση των χρηστών με ιστορικό υλικό και τα αποτελέσματα της έρευνάς μας», υπογράμμισε.

Επεσήμανε ότι υπάρχει ήδη μία διαθέσιμη διαδικτυακή εφαρμογή από παλαιότερο πρόγραμμα του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου (<https://gaia.hua.gr/kitchener/>).